

BÍRÓI SZERZŐDÉSMÓDOSÍTÁS AZ ÚJ PTK.-BAN

A tanulmány megírását, valamint magát a témaválasztást azonban más is indokolja. Egy korábbi – szárnypróbának szánt – cikkem, amelyet a bírói szerződésmódosítás bírósági gyakorlatáról írtam,¹ épp Tattay Levente Professor Ur gondos iránymutatásával készülhetett el. A jelen rövid tanulmánnyal szeretnék csatlakozni a Professor Urat köszöntők neves és széles táborához, továbbá szeretném Professor Úrnak megköszönni az egyetemi évek alatt tanúsított odafigyelést, és a remek órák feledhetetlen emlékét.

Az új Ptk. 6:192. §-a tartalmazza a bírói szerződésmódosításra vonatkozó, újrafogalmazott rendelkezéseket. Ezek szerint *bármelyik fél a szerződés bírósági módosítását kérheti, ha a felek közötti tartós jogviszonyban a szerződés megkötését követően előállott körülmény következtében a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése lényeges jogi érdekét sértené, és (a) a körülmények megváltozásának lehetősége a szerződés megkötésének időpontjában nem volt előrelátható, (b) a körülmények megváltozását nem ő idézte elő, és (c) a körülmények megváltozása nem volt a szerződés megkötésének célja.*

⁵¹ ILLÉS Levente Ákos: A bírói szerződésmódosításról. *Gazdaság és jog*, 2010/1.

mények változása nem tartozik rendes üzleti kockázata körébe. A jogszabályhely szerint továbbá a bíróság a szerződést az általa meghatározott időponttól, legkorábban a szerződésmódosításra irányuló igény bíróság előtti érvényesítésének időpontjától kezdődően úgy módosíthatja, hogy a körülmények megváltozása miatt egyik fél lényeges jogi érdeke se sérüljön.

Szembetűnő, hogy – hatályos törvénykönyvünkhöz hasonlóan – az új Ptk. is csak arra az esetre teszi lehetővé a felek fennálló szerződéses jogviszonyába történő bírói beavatkozást, ha a felek tartós jogviszonyában a szerződés megkötését követően bekövetkezett körülmény folytán a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése lényeges érdeksérelemmel járna. Új kódexünk ezzel a rendelkezéssel szinte változatlan megfogalmazással juttatja érvényre a *clausula rebus sic stantibus* korábban már meghonosodott elvét. Az új Ptk. azonban a bírói szerződésmódosítás törvényi tényállásában olyan további feltételeket is megfogalmaz, amelyek a hatályos Ptk.-ban nem szerepelnek.

Az alábbiakban az új Ptk. vonatkozó szabályát kívánom részletesen megvizsgálni, illetve összehasonlítani a hatályos Ptk. szabályival, valamint a hatályos Ptk. alapján kialakult és jelenleg alkalmazott bírói gyakorlattal.

2. A bírói szerződésmódosítás törvényi feltételei

2.1. A körülmények előre nem látható megváltozása

Alapvető fontosságú feltételként szabja az új Ptk., hogy a bírói szerződésmódosítás csak akkor kérhető, ha a körülmények megváltozásának lehetősége a szerződéskötés időpontjában nem volt előrelátható. Ez a feltétel a *culpa in contrahendo*, mint a szerződés helyes megkötéséért való helytállási kötelezettség² konkrét törvényi megfogalmazása, amely jogelvet a jogirodalom úgy ismer, mint a szerződéskötés során tanúsítandó kellő együttműködési elmulasztásáért bekövetkező felelősség.³ Az új Ptk. megfogalmazása a jelenlegi szabályozáshoz képest mindenképpen pontosabb, hiszen rögzíti, hogy bírói szerződésmódosítás *csak akkor* kérhető, ha a körülmények megváltozásának lehetősége a szerződéskötés időpontjában nem volt előrelátható. A hatályos Ptk.-nk alapján eljáró bírósági gyakorlat azonban – éppen a *culpa in contrahendo* jogelv következetes alkal-

² JOBBÁGYI Gábor – FAZEKAS Judit: *Kötelmi jog*. Budapest, Szent István Társulat, 2008. 54.

³ TATTAY Levente: A szerződéskötéssel kapcsolatos együttműködési kötelezettség felróható megsértése (*culpa in contrahendo*) az elektronikus kereskedelemben. *Magyar Jog*, 2011/4. 243–247.

mazásával – erre vonatkozó normatív rendelkezés hiányában is kizárta a körülmények szerződéskötés időpontjában előrelátható megváltozására alapított szerződésmódosítás lehetőségét. Példaként álljon itt a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezet Választottbírság egy eseti döntése (Vb/01158), amely határozatában hivatkozott arra az általános bírói gyakorlatra, amely szerint a szerződéskötés után beállott változás akkor vehető figyelembe, ha azt a felek elvárható gondos magatartásuk mellett nem láthatták előre, így azok hatásával a feleknek nem is kellett számolniuk a szerződéskötéskor.

2.2. A körülmények megváltozását nem a fél idézte elő

Egyértelmű rendelkezésként került be az új Ptk.-ba az, hogy a bírói szerződésmódosítás lehetőségét kizárja, ha a körülmények megváltozását valamely fél idézte elő. A hatályos Ptk.-nak a bírói szerződésmódosításra vonatkozó szakasza ugyan nem tartalmazta ezt a normatív feltételt, de bírói gyakorlatunk vizsgálat tárgyává tette a feleknek a jogviszony előtt és alatt tanúsított magatartását. Mint azt a Legfelsőbb Bíróság egy eseti döntésében (BH 1988. 80) sommásan leszögezte, a szerződések bíróság általi módosítását nem kérheti az a fél, aki a változást a saját felróható magatartásával idézte elő. Egy másik ügyben (BH 2001. 169) a Legfelsőbb Bíróság leszögezte: annak a későbbiek során történt felismerése, hogy a szerződésben alkalmazott számítási mód a felperes részére kedvezőtlen díjfizetési kötelezettséget állapít meg az alperesek terhére, nem minősül olyan körülményváltozásnak, amely a Ptk. 241. §-ának alkalmazását indokolná.

2.3. A körülmények megváltozása nem tartozik a rendes üzleti kockázat körébe

A bírói szerződésmódosítás tényállásának revíziója szempontjából annak a feltételnek a törvénybe iktatása tekinthető a legfontosabb és legfigyelemreméltóbb újításnak, amely szerint a körülményeknek a rendes üzleti kockázat körébe tartozó megváltozása kizárja a bírói szerződésmódosítás lehetőségét. A konkrét normaszövegen túl figyelemreméltó az új Ptk. javaslata indoklásának szóhasználat, eszerint ugyanis az új Ptk.-nak a professzionális gazdasági szereplők követelményrendszerére épülő javaslata világossá teszi, hogy mindenki maga köteles felmérni a szerződéskötéssel együtt járó üzleti kockázatot, és annak bírói segédlettel történő csökkentésére nincs lehetőség. Figyelemre méltó az indoklás által használt terminológia, azaz az „üzleti kockázatra” és „professzionális gazdasági szereplőkre” történő hivatkozás, amely kifejezésekkel egyértelművé

válík számunkra, hogy az új Ptk. célja – már megalkotásának időpontjában – a XXI. századi piacgazdasági viszonyok megfelelő rendezése, és a törvényalkotó egyfajta gazdasági szemléletet, piaci logikát kíván kiterjeszteni a jognak erre az intézményére.⁴ A javaslat indoklása azonban nem korlátozódik az új Ptk. gazdasági értelmezésére, az indoklás szerint ugyanis a jogviszonyokba történő bírósági beavatkozás jellemző területe továbbra is a közérdek vagy a gyengébb fél (például a fogyasztó) érdekének védelme.⁵

Bár ez a többletfeltétel csak az új Ptk.-val került be a norma szövegébe, ez nem jelenti azt, hogy ez a körülmény az új Ptk. előtt ismeretlen lett volna. A Legfelsőbb Bíróság egy eseti döntésében (BH 1993. 670) például kimondta, hogy az értékesítési lehetőségeknek a felek magatartásától független alakulása, a kereslet-kínálat viszonyainak kedvező, vagy éppen kedvezőtlen változása, a szerződések megkötésekor előre be nem tervezhető, az *üzleti kockázat körébe eső tényező*, amely – miután mindkét fél érdekét egyaránt érinti – önmagában egyik szerződő felet sem jogosítja fel arra, hogy erre hivatkozással a szerződés számára előnyös módon történő megváltoztatását kérje. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezet Választottbíróság már említett eseti döntésében (Vb/01158) hasonló következtetésre jutott, amikor kimondta, hogy a gazdaság egy adott szegmensében általánosságban bekövetkező változások az üzleti kockázat körébe tartozó olyan változásoknak minősülnek, amelyek nem alapozhatják meg a szerződés bírói úton való módosítását.

A bírói gyakorlat azonban nem volt ebben a körben egységes, és több olyan eseti döntéssel találkozhatunk, amelyek a gazdasági-piaci viszonyok kedvezőtlen alakulására mint a bírói szerződésmódosítás egyik potenciális lehetőségére tekintettek. Egy 2006-os Legfelsőbb Bírósági döntés (BH 2006. 359) szerint például a helyiségbérleti jogviszonyban kérhető a bíróságtól a bérleti díj módosítása, ha a piaci bérleti díjak olyan mértékben változnak, amelynek következtében a szerződés eredeti díjtartalommal való fenntartása sérti a bérbeadó érdekeit. Említést érdemel továbbá az a Legfelsőbb Bírósági eseti döntés (BH 1995. 659) is, amely szerint a felek ugyan a szerződéskötés időpontjában felmérték a

⁴ A jog gazdasági elemzéséről lásd még LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus, 2002. 118.

⁵ Elgondolkodtató lehet az új Ptk. javaslata indoklásának az alkalmazási körre vonatkozó példája. A kialakult bírói gyakorlat szerint a bírói szerződésmódosítás jellemző alkalmazási területe a bérleti szerződések, a tartási és életjáradéki jogviszonyok, a kölcsönszerződések, és a vállalkozási (építési és kutatási) jogviszonyok. Kérdésként merülhet fel, hogy ha az új Ptk. javaslatának indoklása a bírói szerződésmódosítás lehetséges céljaként a fogyasztók védelmét emeli ki példaként, azzal a jogalkotás a rendelkezés elsődleges, eddig kevésbé jellemző alkalmazási körét is ki kívánja-e jelölni.

várható gazdasági folyamatoknak a vállalkozói díj mértékére való kihatását, de a teljesítés során az inflációs hatás olyan mértékű volt, amely messze meghaladta a szerződő felek számítását.

A hatályos Ptk. hiányos megfogalmazása, és a bírói gyakorlatot jellemző fenti kettősség miatt ebben a tekintetben eddig bizonyos fokú jogi bizonytalanság állt fenn, és nem lehetett pontosan megválaszolni, hogy egy jelentős gazdasági változás hivatkozási alapot adhat-e bírói szerződésmódosításra, vagy sem. Ezért az új Ptk. megalkotói bölcsen jártak el, amikor ezt a kételyt eloszlatták, és a normaszövegben egyértelmű többlet feltételként szabták, hogy a körülményeknek a rendes üzleti kockázat körébe tartozó megváltozása nem adhat alapot a bírói szerződésmódosításra. Ugyanakkor továbbra is a bírói gyakorlat feladatát fogja jelenteni annak kimunkálása, illetve tartalommal történő megtöltése, hogy mi tartozik a rendes üzleti kockázat körébe, és mi az, ami azt meghaladja.

A rendes üzleti kockázat körébe tartozó változásokat a bírói szerződésmódosítás lehetősége köréből kizáró feltétellel kapcsolatban az új Ptk. koncepciója az *alkalmazás mintájául szolgáló* rendelkezéseként emeli ki az UNIDROIT Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei 2010 6.2.1 Cikkét, illetve az Európai Szerződési Jog Alapelvei 6.111 Cikkét. Az előbbi főszabályként mondja ki, hogy ha a szerződés teljesítése az egyik fél számára terheesebbé válik, e félnek kötelezettségeit továbbra is teljesítenie kell a terheesebb válásra vonatkozó alábbi rendelkezések szerint. Az utóbbi szerint pedig a félnek vállalt kötelezettségeit teljesítenie kell, akkor is, ha a teljesítés – akár mert a teljesítési költségei megnövekedtek, akár mert a kapott szolgáltatás értéke lecsökkent – számára terheesebbé vált. A jogalkotási szándék szerint tehát a jogalkalmazás számára már nem csak a hazai bírói gyakorlat, hanem a nemzetközi gyakorlat és törvénykezés is alapul szolgálhat a bírói szerződésmódosításra vonatkozó rendelkezés értelmezésekor.

2.4. Időbeli és tartalmi korlát

A jogelv következetes alkalmazása érdekében az új Ptk. szövegébe egy olyan kisegítő szabály is került, amely a bírói szerződésmódosítás időbeli és tartalmi korlátját jelöli ki. A bírói szerződésmódosítás időbeli korlátját az jelenti, hogy a felek jogviszonyát a bíróság ex tunc hatállyal nem módosíthatja, arra legfeljebb a szerződésmódosításra irányuló igény bírósági érvényesítésének időpontjától kezdődően kerülhet sor. Az eddigi bírói gyakorlat sem tette lehetővé a szerződések visszamenőleges hatállyal történő módosítását, de ez az új Ptk.-val normatív erőre emelkedik.

A bírói szerződésmódosítás tartalmi korlátját jelenti, hogy a körülmények változásából eredő előnyök és veszteségek újbóli elosztása miatt egyik fél lényeges jogi érdeke sem sérülhet. A bíróságoknak tehát a szerződésmódosításkor az ellenérdekű fél méltányos érdekeit is tekintetbe kell venniük, és olyan megoldást kell választaniuk, amely leginkább elősegíti a felek eredeti szerződéskötési szándékát, valamint a szerződéskötési szándékának és a szerződési célnak megfelelő helyzet megközelítését.⁶ Ez a szempont ugyan a hatályos Ptk. normatív szabályaként nem volt ismert, de a bírói gyakorlat figyelembe vette azáltal, hogy a bíróságok a bekövetkezett sérelem és a lehetséges módosítással a másik félnek okozott hátrány összehasonlítása alapján döntöttek (pl. BH 1993. 670).

3. Összegzés

Az új Ptk. normaszövege, és a hatályos magánjogi kódex alapján kialakult bírói gyakorlat ismeretében összegzésként vonható le, hogy az új Ptk.-nak a bírói szerződésmódosításra vonatkozó szabályai a korábbi szabályozáshoz képest részletesebb és pontosabb iránymutatást adnak. Az új Ptk. – a korábbihoz képest pontosabb – rendelkezése beleillik a jelenlegi bírói gyakorlatba, ugyanakkor rendezni törekszik a korábbi jogalkalmazási kételyt, és kizárja annak lehetőségét, hogy a gazdasági viszonyok megváltozása alapot adjon a bírói szerződésmódosításra.

Összességében véve elmondható, hogy az új Ptk. bírói szerződésmódosításra vonatkozó szabálya jól és precízen, a nemzetközi trendeket követve részletesen megfogalmazott törvényi definíció, amely hatékonyabb eligazítást adhat a jogalkalmazók számára a felek jogviszonyába történő bírói beavatkozáskor.

⁶ PETRIK Ferenc: *A szerződések joga*. Budapest, KJK, 1993. 128.